

Михајло Фејса
Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

УДК: 811.111'367'366.573:811.161.2(497.11)
Оригинални научни рад

ЕКВИВАЛЕНТИ ЕНГЛЕСКИХ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА У РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ*

С обзиром да је англистичка лингвистика развијенија, у раду су, применом контрастивне анализе, утврђене глаголске конструкције русинског језика које ступају у еквивалентски однос према енглеским пасивним конструкцијама. Дотичне глаголске конструкције су анализирани и на формалном и на семантичком нивоу. Најфреквентније глаголске конструкције у русинском језику су БУЦ+В-ни (нпр. *брани / брани е; бул брани / бул сом брани; будзе брани*) и конструкције са глаголима које прати речца *ше* (for ex. *бере ше; брало ше; будзе ше брац*). Највеће формалне сличности међу конструкцијама оба језика опажамо у еквивалентским односима глаголских конструкција *BE-ed+V-en* : *БУЦ-л+В-ни* и *BE-s+V-en* : *В-ни+БУЦ-ø*, у којима су партицип прелазних глагола и помоћни глагол *BE* : *БУЦ* основни глаголски елементи.

Кључне речи: пасив, глаголске конструкције, русински језик, енглески језик, контрастивна анализа

1. Третман пасива у русинистици

1.1. Категорија пасива у русинском језику није привлачила посебну пажњу русиниста, ни у земљи ни у иностранству.

У три досадашње граматике русинског језика, аутори граматика је дотичу и/или помињу али, у поређењу са другим глаголским категоријама, може се рећи да је крајње занемарују. Све што је написано, укључујући ту и понављање онога што је написао претходник, односно онога што су написали претходници, може стати на неколико страна. Није претеривање рећи да је о категорији пасива у русинистици написано мање страна А4 формата него што је објављено русинских граматика.

1.2. Др Хавријил Костелњик је у своју *Грамаџику бачванско-сремског љовора* (1923) укључио кратко потпоглавље, насловљено „Како се граде времена и начини стране трпне” (Костелњик, 1975: 280), а посвећено је, као што и наслов потпоглавља говори, формалној страни пасивних конструкција.

* fifidrex@gmail.com

Рад је настао као резултат пројеката 187002 и 187017, које финансира Министарство науке Републике Србије.

Костељник само констатује да се „сви облици трпне стране за времена и начине праве од глаголског прилога („*часоприсловника*“) трпне стране. А граде се тако, да се узимају одговарајући облици од глагола *буц*, и тим облицима се додаје глаголски прилог трпне стране“. Ту констатацију илуструје на следећи начин:

ифинитив: *буц читани / бити ...*
 садашње време: *огваряни / бити сом / ши / сце* итд.
 прошло време: *бул сом / ши* итд. *бити*
 будуће време: *будзем / будзеш* итд. *бити*
 заповедни начин: *будз / будзце* итд. *бити*.

После тих примера, који нису објашњавани, Костељник је само констатовао да „глаголске прилоге трпна страна нема“. Исто то је, како и сам пише, рекао на једном месту пре, али ни на оном (исто, 1975: 273) ни на овом месту није залазио у проблематику. Остаје, међутим, нејасно шта је аутор тачно хтео да нагласи тиме да „трпна страна“ нема глаголских прилога, а непосредно пре навођења горњих примера написао је да се „сви облици трпне стране за времена и начине граде од глаголског прилога трпне стране“. У потпоглављу „Глаголски партиципи (*придавніки*)“ аутор недвосмислено истиче да облик који се укључује у пасивне конструкције глаголски партицип, а не глаголски прилог. Или је реч о лапсусу, или, што је вероватније, Хавријил Костељник није у потпуности разрадио терминологију везану за глаголске конструкције категорије пасива, а поготово није разграничио употребу, с једне стране, глаголског прилога, а, с друге стране, глаголског партиципа, у русинском језику.

Костељник не улази ни у каква семантичка тумачења категорије пасива у целини, па корисници граматике немају увид нпр. ни у услове који су неопходни да би се одређене глаголске конструкције недвосмислено третирали као пасивне (трпне) конструкције. Може се закључити да је кодификатор русинског језика др Хавријил Костељник у првој граматичкој бачко-сремске варијанте русинског језика категорију пасива само поменуо, приступајући јој само са формалне стране. У потпоглављу посвећеном глаголском партиципу трпне стране он је на један сасвим задовољавајући начин, са формалне стране, обрадио формирање тог глаголског облика, односно сетове наставака *-ни / -на / -не // -ни и -ти / -та / -те // -ти*. Његово правило да коришћење мање фреквентног наставка *-ти*, који се, по њему, додаје на основе које се завршавају на *у, и* и *р* (нпр. *премахну-ти, випи-ти, подар-ти*) (исто, 280), међутим, има много изузетака и не залази у суштину избора наставака *-ти*.

1.3. Никола Н. Кочиш у другој *Грамајници русинског језика: фонетика, морфологија, лексика* (Кочиш, 1977), на почетку поглавља посвећеном глаголима, таксативно набраја граматичке категорије које имају глаголи. Категорију броја, рода и падежа, по њему, имају и именице (као примере за категорију броја наводи примере *писал* и *писали*, за категорију рода – *писал*,

писала, писало и писани, писана, писане, а за категорију падежа – *написани, написано, написаному* ...), а за глаголе специфичне су категорија вида (свршеност / несвршеност), категорија глаголског рода (прелазност / непрелазност), категорија времена (прошло, садашње, будуће), категорија начина (императив, потенцијал) и категорија стања (актив, пасив) (Кочиш, 1977: 95). Категорији стања Кочиш се не враћа. На другом месту, у потпоглављу „Прости глаголски облици” он, мало детаљније и прецизније од Костељника, обрађује глаголски придев пасивни. Глаголском придеву пасивном приступа са морфолошке стране и истиче да се тај облик гради од инфинитивне основе и наставака: *-ни* (за мушки род), *-на* (за женски род), *-не* (за средњи род) и *-ни* (за множину свих родова) (напр. *змецени, погубени, преселени*), а да глаголи са суфиксом *-ну*, једносложни глаголи и вишесложни глаголи изведени из њих имају: *-ти, -та, -те; -ти* (напр. *зогнути, змокнути, замкнути, уджобнути; змити, злати, (пре)вити, спрети, дати, пошати*).

Изузев називом (*злаголски придев пасивни*, или, у његовој терминологији „*дјесприкметник пасивни*”) Кочиш ни на који други начин овај глаголски облик не доводи у везу са категоријом пасива. Ни самом дефинисању категорије пасива у својој граматици није посветио пажњу.

1.4. Тек је проф. др Јулијан Рамач у својој *Грамаџици русинског језика* (2002), у посебном, кратком потпоглављу насловљеном „Категорија стања” обезбедио одређену дефиницију категорије стања. Истакао је да ова граматичка категорија исказује однос између субјекта и објекта радње и да је карактеристична само за праве прелазне глаголе, Рамач разликује два глаголска стања: *активно* (или: *актив*) и *пасивно* (или: *пасив*). Активно стање означава да радњу врши субјекат (вршилац) и да је она активно усмерена на објекат (напр. у *Учитель похвалел школяра* субјекат *учитель* врши радњу *похвалил*, која је усмерена на објекат *школяр*). Пасивно стање, с друге стране, по Рамачу, означава да „субјекат не врши радњу глагола, него трпи на себи нечију радњу (представља њен објекат)”. Пасивно стање се изражава двоструким облицима: а) сложеним обликом *копула + злаголски придев йерфекџа* (када вршилац радње не мора бити исказан): *Жито покошене. – Школяр похвалени од учителя* (ту је и вршилац радње исказан (*учитель*)); б) повратним обликом: *Жито ше коши. – Кукурица ше ламе. – У валале ше правя нови драги* (Рамач, 2002: 119).

Док се у својој граматици аутор сложеним облицима *копула + злаголски придев йерфекџа* не враћа, повратном облику се враћа у потпоглављу „Пасивне конструкције типа *ламе ше кукурицу*” (исто: 220-222). У оквиру потпоглавља, без обзира што се посвећује само једном типу пасивних конструкција (у којима је „субјект радње у номинативу истовремено и њен објекат”), Рамач даје и једну уопштену дефиницију пасивних конструкција, односно пасивних реченица. То су реченице „у којима вршилац радње није у номинативу, него у неком зависном падежу, или се просто не именује, а прави објекат радње је у номинативу и има функцију субјекта”.

Формулације да у пасивним реченицама „објекат има функцију субјекта” и да „субјекат не врши радњу, него трпи на себи нечију радњу (представља њен објекат)”, баш као и да су „пасивне конструкције са повратном речцом *ше* типа *прави ше школа, садзи ше кукурица*, у којима је субјекат радње у номинативу истовремено и њен објекат: субјекат *школа* трпи радњу глагола *правиц*, одн. истовремено представља и њен објекат; субјекат *кукурица* трпи радњу глагола *садзиц*, па је истовремено и објекат те радње” намећу низ питања: да ли то значи да вршилац радње (субјекат реченице) није више субјекат исте, чак иако је исказан а) предлошком конструкцијом *од + генитив* (нпр. *Похвалени є од учителя*), б) предлошком конструкцијом *з боку + генитив* (нпр. *Викрийиковани є з боку шицких*), или в) инструменталном конструкцијом *з + инструменџал* (нпр. *Бул збунети з критику*) (које Рамач набраја на стр. 178)? А ако субјекат и није исказан у пасивној реченици, а у позицији субјекта затичемо објекат активне реченице (који је у пасивној реченици у номинативу, а у активној у акузативу), да ли субјекат престаје бити субјекат, а објекат заиста постаје субјекат? Уколико је према дефиницији субјекат „главни члан двочлане реченице који обележава носиоца радње, особине или стања који се преноси предикатом” (исто, 177), одговор је: тешко или никако.

1.5. У монографији посвећеној временском и видском функционисању конструкције *В-ø* (традиционално именованој као *йрезенїи*) у русинском језику у приповеткама Хавријила Костељника проф. др Михајло Фејса је једно поглавље посветио и функционисању облика *В-ø* у конструкцији *Вø+ше* (Фејса, 2009: 203-206).

Конструкција *Вø+ше* локализацију у сегмент садашњост преноси нпр. у:

(1) *як хлатци на кирбай, кед ше вожа на конїкох*; пасивна трансформација би гласила: = *кед су вожени на конїкох*. (ХК, 18)

(2) *Зоз тим ше закончала бешедя ... як ше конча (= як (су) закончовани) шицки бешеди у Руским Кересїуре, кед ше госц отпитує од домашнїх*. (ХК, 95)

(3) ... и вон *ше так вола* (= и вон (є) так наволовани). (ХК, 92)

Локализација у сегмент прошлост је нпр. опажена у следећим примерима са глаголом *видзиц ше*:

(4) *Крочел раз, видзелю ше, же спадне напредок. Дзе крочел, видзелю ше, сїадне. ... Видзелю ше, же пале спадне, а вец же ше подноши*. (ХК, 73)

Пасивну трансформацију је могуће извршити и код *народзел сом ше* (= *бул сом народзени*).

Обрађујући тему, аутор, у ствари, на посебан начин, обрађује и цео русински глаголски систем пошто је форма *В-ø* инкорпорирана у све русинске глаголске конструкције. Уколико форма *Вø* није инкорпорирана у пасивну конструкцију *Вø+ше*, она је инкорпорирана у пасивне конструкције другог типа (у зависности од примера, као облик *БУЦ-ø*, *БУДЗЕ-ø*, или *М-ø* / *БИ-ø*).

У временску локализацију се укључује и други тип пасивних конструкција.

Локализацију у сегмент садашњост примећујемо нпр. у:

(5) *Живот гдовици скрити у штирох мурох, а живот говлі виставени на верх швета!* (ХК, 26)

(6) ... *як да су завалєни з баранчатми, ... як да зоз стриблом посипане* (ХК, 102); у другој пасивној конструкцији глагол *буц* није исказан (тј. његов облик $\epsilon < буц$), што је случај и у следећем примеру где се сусрећемо са локализацијом у сегмент прошлост

(7) ... *а човек так створени, же сце мац друштво* (ХК, 23); реализација дате ситуације реализована је у сегменту прешлост, а њен резултат је присутан у сегменту садашњост (и биће присутан у сегменту будућност).

Корпус није обезбедио примере са локализацијом ситуација у сегмент будућност, иако је, наравно, и та локализација могућа. На пример:

(8) *Тота слика будзе принсшена.*

(9) *Тота слика ше принсше.*

(10) *Вона годна буц принсшена.*

Последњи пример уводи модални суплетивни облик глагола *буц* (облици су: *годзен, -дна, -дно, -дни*) за локализацију у сегмент будућност.

Временска локализација пасивним конструкцијама са модалним глаголима је, иначе, веома специфична с обзиром да модалност и реализација дате ситуације не морају бити локализовани у исти временски сегмент. Тако нпр. у следећим примерима модалност је лоцирана у сегмент садашњост, а евентуална реализација у сегмент будућност:

(11) *Муша остац замкнути у моім шерцу.* (ХК, 66)

(12) *О тим мож думац през цали живот* (ХК, 21); поред интерпретације *О тим човек (особа, дакто и под.) може думац*, могућа је и интерпретација *О тим може буц думане / роздумоване.*

Скоро сви модали могу улазити у пасивне конструкције. На пример:

(13) *муши ше найсц способ > способ муши буц найдзени*

(14) *може ше прејсц тоту рику > тота рика може буц прејдзена*

(15) *Треба зробиц > Треба же би було зробене.*

Последња реченица је редукована од: *Тото треба зробиц > Тото треба же би було зробене.*

Пасивне облике чине и одређени модални изрази: *єдноставнєйше поведзене, лєтше поведзене, на кратко поведзене, медзи нами поведзене, як ше звари, як ше приповеда, як ше чує, як ше йатри, як цо ше видзи, дума ше* и др.

Аутор је том приликом закључио да се пасивним конструкцијама код модала обухватају сва модална значења (ибид.: 206).

2. Истраживачки корпус

Истраживачки корпус у овом раду се састоји из два дела. Први део представљају примери које је аутор користио у својој контрастивној студији посвећеној глаголским категоријама времена и вида у русинском и енглеском језику (Фејса, 2005). Том приликом формиран је преводни корпус који је укључио 128 енглеских и 110 русинских реченица са ширим контекстом који је обухватао језичке појаве релевантне за то истраживање. За формирање енглеског дела истраживачког корпуса послужио је први обимни систематични корпус материјала на савременом енглеском језику прикупљен на Универзитету Браун, САД, по коме је и добио име – Браунов корпус (*The Brown Corpus*). Корпус је састављен од петнаест варијанти писаног материјала насталог на америчком говорном подручју и објављеног током 1961. године. Примери представљају одломке говора или писаног текста из различитих дисциплина и у узорку су пренесени са најнеопходнијим контекстом. Преузети примери у овом истраживачком корпусу обележени са Е.

Четири извора су послужила за формирање русинског дела истраживачког корпуса: Михајло Ковач, *Хижочко стара*, НИУ Руске слово, Нови Сад, 1990; Дюра Папгаргај, *Образи на скори*, НИУ Руске слово, Нови Сад, 1988; *Руске слово*, НИУ Руске слово, Нови Сад, 1997, рок LIII, числа 41-45; Јулијан Тамаш, *Окујани у вичносци*, НИУ Руске слово, Нови Сад, 1989. Сматрали смо да су та четири извора довољна како би узорком покрили белетристику доајена русинске књижевности и дела писаца млађе генерације, која тематиком задире у све области свакодневице. У сваком извору је коришћено око сто страница, у књижевним делима првих сто страница, а у журналистичком узорку у истом обиму пет бројева часописа *Руске слово*. Примери су 1998. године дати на превођење компетентним информаторима. Примери су у овом истраживачком корпусу обележени са Р.

У превођењу примера у оба смера учествовало је 35 информаната (исто: 317-319).

С обзиром да је истраживање било посвећено поређењу сличности и разлика језичких појава које се тичу категорија времена и вида, сличности и разлике које се тичу категорије пасива том приликом нису разматране. За потребе овог истраживања у овај истраживачки корпус укључено је 27 пасивних реченица.

Други део истраживачког корпуса у овом раду је формиран са циљем да се обезбеди што објективнији корпус. Отуд смо, с једне стране, укључили и примере из првих целовитих прозних текстова русинске књижевности. Реч је о десет приповедака кодификатора русинског језика Хавријила Костелника на 96 стране (Костелник, 1975: 13-108) у којима смо утврдили 221 пасивну реченицу. С друге стране, за енглески језик, користили смо 43 примера за категорију пасива које је Френк Р. Палмер укључио у своју лингвистичку монографију посвећену енглеском глаголу (Palmer, 1976). Преводе

пасивних реченица у оба случаја, и са русинског на енглески и са енглеског на русински, обезбедио је аутор.

3. Конструкције пасива енглеског и русинског језика

Палмер је, иначе, у својој лингвистичкој студији једно поглавље посветио категоријама *времена*, *фазе* (*ѿерфекѿиа*, код других англиста) и *вида*, а категорији *ѿасива* друго, посебно поглавље (ибид.: 81-93) чиме се стиче утисак да је категорија пасива потпуно одвојена од категорија *времена*, *фазе* / *ѿерфекѿиа* и *вида*. Тај поступак аутор оправдава чињеницом да је категорија пасива синтаксички веома различита од претходне три глаголске категорије.

Поглавље посвећено категорији пасива Палмер дели на два потпоглавља при чему се у првом усредсређује на *ѿрави ѿасив* (*voice proper*), а у другом поглављу структурама које облички јесу активне, али које семантички и синтаксички имају додира са пасивнима.

Палмер је пасив дефинисао на формалном нивоу са осам конструкција, које је представио:

1. *is taken*
2. *was taken*
3. *is being taken*
4. *was being taken*
5. *has been taken*
6. *had been taken*
7. *has been being taken*
8. *had been being taken*

Те конструкције смо формално представили на два начина (Фејса, 2005: 50-51). Први низ формализованих конструкција дат је према симболички представљеним глаголским облицима, а други низ тих конструкција према глаголским облицима трећег лица једнине. У другом, прегледнијем низу, на који ћемо се и позивати у аналитичком делу рада, задржан је само симболички приказ лексичког глагола с обзиром да је реч о сегменту конструкције који није ограничен на скуп облика истог глагола.

1. *BE-s+V-en is+V-en*
2. *BE-ed+V-en was+V-en*
3. *BE-s+BE-ing+V-en is+being+V-en*
4. *BE-ed+BE-ing+V-en was+being+V-en*
5. *HAVE-s+BE-en+V-en has+been+V-en*
6. *HAVE-ed+BE-en+V-en had+been+V-en*
7. *HAVE-s+BE-en+BE-ing+V-en has+been+being+V-en*
8. *HAVE-ed+BE-en+BE-ing+V-en had+been+being+V-en*

Палмер издваја и пасивне конструкције које карактеришу модале:

1. will *be* taken
2. would *be* taken
3. will *be being* taken
4. would *be being* taken
5. will *have been* taken
6. would *have been* taken
7. *have been being* taken
8. would *have been being* taken

1. Mod- \emptyset +BE- \emptyset +V-en Mod+*be*+V-en
2. Mod-ed+BE- \emptyset +V-en Mod-ed+*be*+V-en
3. Mod- \emptyset +BE- \emptyset +BE-ing+V-en Mod+*be+being*+V-en
4. Mod-ed+BE- \emptyset +BE-ing+V-en Mod-ed+*be+being*+V-en
5. Mod- \emptyset +HAVE- \emptyset +BE-en+V-en Mod+*have+been*+V-en
6. Mod-ed+HAVE- \emptyset +BE-en+V-en Mod-ed+*have+been*+V-en
7. M- \emptyset +HAVE- \emptyset +BE-en+BE-ing+V-en Mod+*have+been+being*+V-en
8. M-ed+HAVE- \emptyset +BE-en+BE-ing+V-en Mod-ed+*have+been+being*+V-en

Пасивне конструкције русинског језика које одговарају пасивним конструкцијама енглеског језика су:

1. а) брани
б) брани ϵ
2. а) бул брани
б) бул брани // бул сом брани
3. будзе брани

Масна слова су употребљена са обележавање лексичких глагола, а коса слова – за помоћне глаголе. Уколико ове глаголе заменимо одговарајућим репрезентантима, пасивне конструкције русинског језика симболички могу бити представљене и као:

1. а) В-ни
б) В-ни+БУЦ- \emptyset В-ни+ ϵ
2. а) БУЦ-л+В-ни бул+В-ни
б) БУЛ-л[+БУЦ-м]+В-ни бул[+сом]+В-ни
3. БУДЗЕ- \emptyset +В-ни будзе+В-ни

Присуство помоћног глагола БУЦ опажамо у већини пасивних конструкција (1б, 2а, 2б и 3). Изузетак је само конструкција 1а, коју чини само лексички глагол.

У преношење модалитета категорије пасива укључују се и конструкције са модалом БИ. Те конструкције карактерише још већи степен варирања:

1. а) би буц брани
б) буц би брани // буц бим брани
в) брани би буц // брани би сом буц

2. а) би *бул* брани
 б) *бул* би брани // *бул* бим брани
 в) брани би *бул* // брани би *сом бул*

Или:

1. а) БИ- \emptyset +БУЦ- \emptyset +V-ни би+*буц*+V-ни
 б) БУЦ- \emptyset +би- \emptyset +V-ни *буц*+бим+V-ни
 в) V-ни+БИ- \emptyset [+БУЦ-*м*]+БУЦ- \emptyset V-ни+би[+*сом*]+*буц*
 2. а) БИ- \emptyset +БУЦ-*л*+V-ни би+*бул*+V-ни
 б) БУЦ-*л*+би- \emptyset +V-ни *бул*+бим+V-ни
 в) V-ни+БИ- \emptyset [+БУЦ-*м*]+БУЦ-*л* V-ни+би[+*сом*]+*бул*

Опажамо да се у суштини, са дијахроне тачке гледишта, и у конструкцијама модала БИ, појављује само један једини помоћни глагол – помоћни глагол БУЦ.

Пасивне конструкције пар екселанс илуструју концепт трансформације, како у енглеском (Palmer, 1976: 81-82), тако у русинском језику. Трансформације из активних у пасивне конструкције, и обратно, прате измене позиција субјекта и објекта. За разлику од других глаголских категорија, категорија пасива има суженију употребу од других граматичких категорија (времена, вида и других) и у енглеском и у русинском језику с обзиром да је ограничена само на транзитивне глаголе.

4. Анализа корпуса

Превођењем Палмеревих примера на русински језик утврђујемо следеће међуодносе.

У еквивалентском односу према енглеској глаголској конструкцији *was+V-en* налази се русинска конструкција V-ни / V-ни+БУЦ- \emptyset :

(16а) The boy was killed. (исто: 83)

(16б) Хлапец бул забити.

(17а) The thieves were caught. (исто: 83)

(17б) Крадоше були влапени.

Овај чест еквивалентски однос потврђен је и примерима из претходне контрастивне студије (Фејса, 2005: 134-166):

(18а) Fifteen members of the Republican State Committee who are retiring voluntarily this year were honored yesterday by their colleagues. (E2)

(18б) Петнац члени Републиканског државног комитета хтори ше добродзечне поцагую того року зоз почесцу випровадзени вчера з боку їх колегох.

(19а) The grant which stretched southward to Lake Traverse was made in May, 1811, and by October of that year a small group of Scots was settling for the winter at York Factory. (E32)

(19б) Пренос подруча хторе ше пресцерало јужно од озера Траверс бул окончени 1811. року у маю, та ше до октобра того року една мала група Шкотох насельовала у Йорковей фабрики же би там прежимовала.

Конструкција В-ни / В-ни+БУЦ-ø може да ступи у еквивалентски однос и са енглеским пасивним конструкцијама *had+been+V-en*. На пример:

(20а) A district manager who had been recently appointed to his position found that in supervising other managers he was having a difficult time. (E64)

(20б) Єден руководитель обласци хтори недавно поставени на тото место установел же ма почержкосци у надпатраню других руководительох.

Русински језик располаже могућношћу да у оваквим случајевима, када се у сегмент прошлост локализира ситуација која претходи некој другој ситуацији у сегменту прошлост, користи посебну глаголску конструкцију, али она у овом случају није искоришћена. Конструкција *бул брани* / *бул брани* // *бул сом брани* се у савременом русинском језику све мање користи код младих генерација.

Код преношења реализација ситуација које су лоциране у сегмент будућност често се успоставља следећи еквивалентски однос: *Mod+be+V-en* (односно *will be V-en*) : *будзе+В-ни*. На пример:

(21а) And it is also a fact of life that there will always be youngish half-educated people around who will be dazzled by the glitter of what looks like a literary movement. (E55)

(21б) То, тиж так, и факт живота же вше будзе младих полуобразованих людзох хтори буду зашлєпени зоз бліском того цо випатра як литерарни рух.

(22а) The farmers in the Kula county are using fine weather for fall crops harvesting and for wheat sowing which has already started/started, and whether it will be completed in the optimal time, it depends mostly on the weather.

(22б) Красну хвилю польопривредніки кулскеј општини хасную за зберанє ешеньских плодох и за шатву жита котра почала, а чи будзе закончена у оптималним чаше, најбаржей завиши од хвилі. (P50)

Као еквивалент наведеној конструкцији конструкцији енглеског језика (*Mod+be+V-en*) опажамо и В-ø. На пример:

(23а) You have/are gone to a place from where you will never come back, you left/have left behind a great pain, emptiness which will be filled only with thoughts about the time we lived together.

(23б) Пошол ши одкаль ше нїгда не врациш, охабел ши вельки боль, пражніну хтору пополня лєм думки на час хтори зме прежили ведно. (P46)

(24а) The contracts which people will sign with the post office will be distributed soon. This will be the last thing to do.

(24б) Барз швидко ше зявя и контракти хтори граждане буду подписовац зоз ПТТ. Будзе то остатня работа. (P60)

И у примерима овог типа реализација ситуације је лоцирана у сегмент будућности, али треба нагласити да је није реч о истој врсти прелазног глагола у русинском језику. У претходно успостављеном еквивалентском односу, у конструкцију *будзе+В-ни* ступају аотивни глаголи, а у конструкцију *V-ø* тотивни глаголи. Ова дистинкција је доследно спроведена кроз цео глаголски систем русинског језика.

Поред тога, с обзиром да се у еквивалентском односу налазе глаголска конструкција актива русинског језика (*пополня*) и глаголска конструкција пасива енглеског језика (*will be filled*), овај пример показује и да је категорија пасива много заступљенија у енглеском језику.

То потврђују и примери у којима је реализација ситуације лоцирана у сегмент садашњост, или у којима се ситуација, која се реализовала у сегменту прошлост, сагледава у сегменту садашњост. На пример:

(25a) While the top is forming on the price chart, it is frequently observed that the odd-lot buying increases sharply. (E68)

(25б) Док ше верх на графикону ценах формуе, часто ше обачуе же ше куповане непотребного виразно звекшуе.

(26a) It has been gossiped by those who don't like him that he purposely shot his foot through a loaf of bread in order not to serve in World War I as Austro-Hungarian soldier; after supporting himself with a cane for years, when he got/gets older, he discarded/discards his cane and started/starts to walk as a youngster and leap.

(26б) Вон, огваряю го тоти цо го не любя, нароком себе штрелі до ноги през хлеб же би не ишол до Першей шветовой войны, як австроугорски вояк; операючи ше роками после на кривайлу, та аж кед остари, одруци кривайлу и почне як легинь ходзиц и засакаовац. (P86)

Изузетно је стабилан и фреквентан еквивалентски однос пасивне конструкције енглеског језика и активне конструкције русинског језика, конкретно *was+V-en* : В-л, који се успоставља приликом локализације реализација ситуација у сегмент прошлост. На пример:

(27a) Eight years ago while we were going through the mud-sweat-and-tears construction period, we were each solaced by the vision. (E23)

(27б) Пред осем роками, док зме преходзели през период вибудови у блату, зною и слизох, кажди з нас ше цешел з тоту визию.

(28a) Alfred describes Svyatopulk's Great Moravia at the time when the Pottisye region was not yet included into the Moravian state.

(28б) Алфред описуе Святопулкову Вельку Мораву у чаше кед обласц Потися ише не уходзела до моравскеј держави. (P44)

(29a) She was surprised when Roy's buggy stopped beside her on the pike one early summer day as she was walking home from the country school where she was teaching. (E110)

(29б) Несподзивала ше кед Ройов фиякер станул коло ней на драги єдного дня вчасного лета док ишла дому зоз валалскей школи дзе поучовала.

Следећи пример указује да пасивна конструкција *had+been+V-en* може да ступи и у двоструки еквивалентски однос.

(30а) Had this power existed [in the Selden case] and this course been pursued, it would have shortened the depositions of some of the experts nearly one-half. (E39)

(30б) Да/Кед би тотa власц постојала [у Селденовим случаю] и да/кед би ше тот напрям шлїдзел, то би скрацело вияви дзепоедних експертох скоро за половку.

Већина информаната се определила за успостављање еквивалентског односа са модалном конструкцијом би+V-л, која се налази у клаузи са везником *кед*. С обзиром да главни глагол у модалној конструкцији прати речца *ше* (*шлїдзиц ше*), конструкција се може формализовати и: би+V-л+*ше*. Конструкција *had+been+V-en* у конкретном примеру алтернира са конструкцијом **В-л+ше** (традиционално познатом као *їерфекаї*), која се налази у клаузи са везником *да*. Клауза са пасивном конструкцијом преноси хипотетички услов.

И примери из наших претходних истраживања, као и примери које затицемо код Палмера, указују на чест еквивалентски однос са глаголима које прати речца *ше*, и поред тога што се у енглеском језику као еквиваленти јављају конструкције *BE+V-en*, а не конструкције са повратним заменицама *myself, yourself, himself, herself, itself, ourselves, yourselves, and themselves*. Палмер наглашава да рефлексивне заменице и делови тела субјекта који се јављају као објекти у активу не могу да буду субјекти пасива (Palmer, 1976: 87) и наводи следеће примере:

(31а) John blamed himself.

(32а) *Himself was blamed by John.

(33а) John washed his face.

(34а) *His face was washed by John.

Исто важи и за русински језик:

(31б) Янко виновацел себе.

(32б)*Себе бул виновацени од Янка.

(33б) Янко умил (свою) твар.

(34б) *(Своя) твар була умита од Янка

Реченице са повратним глаголима, које јесу граматичке, нису пасивне:

(35) Янко ше виновацел.

(36) Янко ше умил // Янко (себе) умил твар.

У вези с тим истакнимо и податак да већина пасивних конструкција енглеског језика из нашег корпуса за еквиваленте може имати оба типа глаголских конструкција – и са глаголима које прати речца *ше* и са глаголским придевом трпним, односно пасивним партиципом.

Понекад је у преводним еквивалентима информаната, а у зависности од појединих контекста, тешко са сигурношћу одредити да ли се ради о пасивним или о активним конструкцијама, односно да ли се ради о глаголском придеву трпном / пасивном партиципу или о адјективизираним пасивном партиципу. За одређивање природе пасивног партиципа у смислу да ли га треба третирати глаголом или придевом корисне су препоруке В. Храковскија који пасивни партицип сматра придевом „ако изражава стање које није изазвано неком претходном радњом” (према Сааведра, 2007: 223) и Б. Белаја који пасивни партицип сматра глаголом ако су „уведени одређени конкретизатори, који ће радњу извући из трајности и атрибутивности” (Белај, 2004: 22).

Не тежећи да исцрпимо све случајеве еквиваленције у овом раду, ипак, издвојићемо још неке еквивалентске односе енглеских и русинских глаголских конструкција који у претходном истраживању нису обухваћени. Такав је случај, на пример, са конструкцијом *has+been+being+V-en*, која ступа у еквивалентски однос са конструкцијом *бул+В-ни*.

(37a) He has been examined all morning by the doctors. (Palmer, 1976: 81)

(37б) Вон бул випитовани цале рано од дохторох.

Контрастивна анализа омогућава да сагледамо и случајеве на које русинисти до сада нису обраћали пажњу. У енглеском језику је могућа пасивизација (ибид.: 82):

(38a) John played the piano.

(39a) The piano was played by John.

У русинском језику, међутим, пасивизација у овом случају није могућа:

(38б) Джон грал на клавиру.

(39б) *Клавир грати од Джона.

До одступања долази јер глаголе свирања у русинском језику, па и глагол *џрац*, не прати директан објекат него предлошка конструкција, тако да пасивна трансформација не може бити успостављена. Пошто глагол *џрац* није транзитиван глагол, није могућа ни пасивизација. Овај тип реченица представља још једну групу примера у којима пасивне конструкције енглеског језика не кореспондирају са пасивним конструкцијама русинског језика, него кореспондирају са активним конструкцијама.

У оба језика је могућа пасивна трансформација и са индиректним објектом. То се односи и на активну реченицу *The teacher gave the boy a present* : *Учитель дал хлопцови дарунок*. Чињеница да је ред речи у русинском језику

могуће мењати (*Учитель дал дарунок хлапцови; Дарунок учитель дал хлапцови; Хлапцови учитель дал дарунок; Дарунок хлапцови дал учитель* и др.) не утиче на резултат пасивне трансформације:

(40a) A present was given to the boy by the teacher. (ибид.: 84)

(40б) Дарунок бул дати хлапцови (од учителя).

(41a) The boy was given a present by the teacher. (ибид.: 83)

(41б) Хлапцови бул дати дарунок (од учителя).

Трансформациони резултат у оба случаја, било да је у позицији субјекта директан или индиректан објекат, може имати вариран ред речи (нпр. *Дарунок бул (од учителя) дати хлапцови; Хлапцови дарунок бул дати (од учителя)*). Треба посебно истаћи да чланови реченице у русинском језику не мењају свој облик без обзира на то да ли је у позицији субјекта директан или индиректан објекат. Индиректан објекат, без обзира у којој је позицији реченице, налази се у дативу. У енглеском језику, када је директан објекат у позицији субјекта, индиректан објекат се налази у предлошкој конструкцији са *to*.

У вези с тим намеће се и питање да ли је оправдано истицати да објекат активне реченице постаје субјекат пасивне реченице, како се пасив углавном тумачи у русинским удбеницима?

У русинском језику, као што смо видели, пасивизација и не подразумева фиксни ред речи у исказу, па, и са те стране гледано, објекат не мора бити ни на првом месту у реченици, на месту које традиционално подразумева позицију субјекта у активној реченици. Речи све своје синтаксичке функције обављају на било ком месту у реченици без икаквих морфолошких промена. И ова чињеница наводи на потребу редефинисања категорије пасива.

На месту на ком расправља о разлозима коришћења пасива Палмер истиче три разлога (ибид.: 87):

1. када је субјекат непознат или неискazan (нпр. *He was killed. The work was soon completed*);
2. у случају тематизовања, када се неки именички израз поставља на субјекатску позицију да би био истакнут (нпр. *John came in. He was immediately welcomed by the committee*);
3. у случају када нека тврдња и даље важи, када је резултат прошле ситуације и даље релевантан у тренутку говора; уколико се услови у сегменту садашњост промене може се изгубити актуелна релевантност а тиме могу нестати и услови за пасивизацију (нпр. *Bath has been visited by Queen Victoria. *Queen Victoria has visited Bath*).

Сматрамо да и трећи разлог може бити подведен под други наведени – под тематизацију, јер се на одређени начин и у овом случају сусрећемо са тематизовањем / истицањем одређеног резултата из сегмента прошлост у сегменту садашњост као и даље релевантног.

Неспорно је да је у оба језика транзитивност глагола неопходан услов за пасивизацију. Што се, пак, тиче тематизације она није довољно

истражена, иако је било и покушаја да се направи дистинкција међу реченичним елементима у иницијалној позицији, поготово између предлошких израза и теме нпр. у реченици *One day the teacher died* (Мишеска Томић, 1987: 42) у којој временски предлошки израз, иако је у иницијалној позицији, није истовремено и тема, што је, пак, *the teacher*. Само постављање реченичног елемента на чеону позицију реченице / исказа зависи од контекста и није од пресудног значаја. То се односи и на позицију објекта у русинском језику. Од пресудног утицаја је, дакле, прелазност глагола. Суштина односа се може тумачити и као спрега, с једне стране, додељивања истакнутости објекту прелазног глагола, а, с друге стране, одузимање истакнутости субјекту.

Задовољавајуће тумачење овог односа налазимо у тумачењу да у пасивним реченицама / исказима субјекат престаје бити тема реченице / исказа и постаје пацијенс (прелази у други, понекад и опционални план, када, у зависности од говорникове воље, може бити до те мере маргинализован да се и не мора исказати). Стога, не може се истицати, као што је нпр. истицао Ј. Рамач у *Грамајици русинског језика*, да субјекат постаје објекат (в. 1.4). На нивоу реченице / исказа у пасиву позицију истакнутости стиче, односно у први план долази објекат прелазних глагола. Објекту говорник придаје већи значај, а субјекат или не жели да помене из различитих разлога или је он говорнику небитан или, пак, што је такође могуће, непознат. Када говорник за тему свог исказа узима објекат, субјекат постаје део реме, тачније део предлошког израза, који и не мора бити исказан. Он не престаје бити вршилац / узрочник одређене ситуације пренете глаголском конструкцијом са транзитивним глаголом. Суштина је у томе што му је говорник одузео тематску улогу у иницијалном положају (Quirk and Greenbaum, 1998: 412-413) и, уместо централне, дао му маргиналну.

Додајмо и неколико речи о фреквенцији пасивних глаголских конструкција у русинском језику. Корпус недвосмислено указује да говорници русинског језика често употребљавају активне реченице као еквиваленте за пасивне конструкције енглеског језика. Међутим, иако је њихова употреба у русинском ређа, заступљеност пасива у русинском језику, ипак, расте. Посебно то примећујемо код јавних личности које коришћењем пасива (поготово у вези са потписивањем одређених финансијских трансакција, кредита, уговора и сл.) заобилазе именовање субјекта, желећи тиме често да и сами остану анонимни. Стиче се утисак да се погодност коју омогућава категорија пасива а односи се на могућност да се субјекат као партиципant у потпуности уклони из исказа све више користи.

5. Закључне констатације

У раду је дат контрастивни опис глаголских конструкција и њиховог функционисања у оквиру категорије пасива енглеског и русинског језика. Оба језика деле конструкцију *be / буц + њарџициј* (нпр. *The article was read* :

Статя була пречитана), а русински карактерише и конструкција са речцом *ше* (нпр. *Статя ше пречита*). У оба језика постоје и друге, такозване периферне пасивне конструкције, које преносе одређена значења пасива, али за утврђивање њиховог тачног броја неопходна су истраживања ширих размера. Иако русински припада словенским језицима а енглески германским, значења која се преносе пасивним конструкцијама су, генерално гледано, иста. До одступања долази у неколико случајева у којима пасивне конструкције енглеског језика кореспондирају са активним конструкцијама русинског језика (као нпр. код глагола *грац*, који у русинском језику није прелазан).

Након што смо сагледали недостатке у третирању категорије пасива у русинистици у постојећим граматицама русинског језика, настојали смо и да редефинишемо истраживану глаголску категорију.

Пасив сагледавамо као категорију која преноси однос између дате ситуације, која се исказује одређеним глаголским конструкцијама, и аргумената (првенствено субјекта и објекта) који се налазе у датом исказу / реченици. Најкраће речено, ако је субјекат тема исказа, срећемо се са активним исказом, ако је, пак, пацијенс – са пасивним исказом. Док се, с једне стране, агенс деактивизира (пасивизира), с друге стране, објекат се тематизира и поприма, како би се то терминологијом информатике рекло, највећу количину информација. Статус објекта и субјекта су, можемо рећи, индиректно пропорционални; повећање нивоа истакнутости и важности објекта доводи до смањења нивоа истакнутости и важности субјекта. То, у односу на активну реченицу, изискује одговарајућу реорганизацију исказа / реченице, односно значајне синтаксичке промене манифестоване најочигледније у анализираним глаголским конструкцијама.

ЛИТЕРАТУРА

- Beedham, C. (1982). *The Passive Aspect in English, German and Russian*. Tübingen: Gunter Nar Verlag.
- Belaj, B. (2002). „Nominalizacija kao strategija pasivizacije”, *Suvremena lingvistika* 28 / 53-54, 1-13.
- Belaj, B. (2004). *Pasivna rečenica*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Comrie, B. (1987). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1991). *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čomski, N. (1984). *Sintaksičke strukture*, prev. B. Jovanović. Novi Sad: Dnevnik i Književna zajednica Novog Sada.
- Фејса, М. (2005). *Време и вид у русинском и енглеском језику*. Нови Сад: Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику.
- Фейса, М. (2009). *Функционоване конструкції/форми Во у преношеном часо-видових одношеньох у приповедках Гавриїла Костельника*. Нови Сад: Издавачка кућа Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику.
- Grimshaw, J (1990). *Argument Structure*. Cambridge MA: MIT Press.

- Ham, S. (2005). „Subjekt i izravni objekt u pasivnoj i neosobnoj rečenici”, *Književna revija*, 45 / 3-4, 48-64.
- Kalogjera, D. (1970). ”Ten English Modals and their Equivalents in Serbo-Croatian”, in Filipović R. ed. (1969-1974), *The Yugoslav Serbo-Croatian – English Contrastive Project, Reports, 3*, Zagreb: University of Zagreb – Faculty of Philosophy – Institute of Linguistics, 62-87.
- Кочиш, М. М. (1977). *Граматика руского языка: Фонетика – морфологија – лексика*, I. Нови Сад: Покрајински завод за издавање учебних кох.
- Костельник, Г. (1975). *Проза*. Нови Сад: Руске слово.
- Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- Leech G. and Svartvik J. (1988). *A Communicative Grammar of English*. London: Longman.
- Lambrecht, K. (1994). *Information Structure and Sentence Form*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mihailović, Lj. (1974). ”Passive Sentences in English and Serbo-Croatian”, I, in: Filipović R. ed. (1969-1974) *The Yugoslav Serbo-Croatian – English Contrastive Project, Reports, 9*, Zagreb: University of Zagreb – Faculty of Philosophy – Institute of Linguistics, 32-75.
- Mišeska Tomić, O (1987). *Syntax and Syntaxes*. Beograd: Savremena administracija.
- Palmer, F. R. (1988). *The English Verb*. London: Longman.
- Palmer, F. R. (1990). *Modality and the English Modals*. London: Longman.
- Quirk, R. and Greenbaum S. (1998). *A University Grammar of English*. London: Longman.
- Рамач, Ю. (2002). *Граматика руского языка*. Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Saavedra, D. (2007). ”Pasivne konstrukcije u hrvatskome i bugarskome jeziku”, *Lahor*, 2007/4, 217-241.
- Савова, Д. (2012). „Депацијентивни пасив у српском језику”, у: *Филологија и универзитет*, Ниш: Универзитет у Нишу – Филозофски факултет.
- Samardžić, T. (2006). “Word SE in the Argument Structure of Ditransitives”, In Lj. Popovic (ed), *International Slavic conference papers 35/1*. Belgrade: International Slavic Centre, 179-193.
- Spalatin, L. (1973). “Some Serbo-Croatian Equivalents of the English Passive”, in: Filipović, R. ed. (1969-1974), *The Yugoslav Serbo-Croatian – English Contrastive Project, Reports, 8*, Zagreb: University of Zagreb – Faculty of Philosophy – Institute of Linguistics, 115-131.

Mihajlo Fejsa

THE EQUIVALENTS OF ENGLISH PASSIVE CONSTRUCTIONS IN THE RUTHENIAN LANGUAGE

SUMMARY

All that has been written on the category of the passive voice in the Ruthenian studies could be compiled on several pages. Since the category of passive and the passive voice constructions in the English language have been investigated thoroughly the author tries to find Ruthenian equivalents for the English ones.

The Ruthenian and the English language use periphrastic passive voice constructions. Both Ruthenian and English passive constructions are formed by the verb *be* / *буы* and the passive participle of a transitive verb, that has both gender and declension in Ruthenian. The Ruthenian lan-

guage also uses *verb+ше* constructions. There is a possibility in the Ruthenian construction В-ни+БУЦ-џ / В-ни+е to omit the respective forms of the verb *буц* (е and су) for the third persons singular and plural.

The author tries to explain the reasons why the grammatical subject is often confused with the agent and that in *The bag was brought by my friend* “my friend” is still the doer of the action. Whereas “the bag” becomes the topic of the sentence the subject becomes part of a prepositional phrase and can even be omitted.

Key words: passive voice, verbal constructions, Ruthenian language, English language, contrastive analysis

Михајло Фејса

ЕКВИВАЛЕНТИ ЕНГЛЕСКИХ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА У РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ

РЕЗИМЕ

Све што је написано о категорији пасива у русинистици може стати на неколико страна. Пошто је категорија пасива, као и пасивне конструкције, у англистици детаљно истраживана аутор настоји да пронађе русинске еквиваленте за енглеске.

Русински и енглески језик користе перифрастичне пасивне конструкције. И русинске и енглеске пасивне конструкције се формирају помоћу глагола *бе / буц* и пасивног партиципа прелазног глагола, који има граматички род и дефлексију у русинском језику. Русински језик користи и конструкције *verb+ше*. Постоји могућност да се у русинској конструкцији В-ни+БУЦ-џ / В-ни+е испусте одговарајући облици глагола *буц* (е и су) за трећа лица јединине и множине.

Аутор покушава да објасни и разлоге због којих се граматички субјекат често меша са агенсом и да је у *Торба ми је донета од мој пријатеља* «мој пријатељ» и даље вршилац радње. Док «торба» постаје тема реченице субјекат постаје део предлошког израза и може чак бити и изостављен.

Кључне речи: пасив, глаголске конструкције, русински језик, енглески језик, контрастивна анализа